

ся, от специфики трудовой деятельности и от занимаемой должности.

## ЛИТЕРАТУРА

1. Маркова А.К. Психология профессионализма. –М.: Знание, 1996. –308 с.
2. Романович Г.Г., Батюк В.И. Профессиональная деформация сотрудников ОВД // Информационный бюллетень МВД БССР. -1988. № 3 (4). –С.3-5.
3. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. –Л.: ЛГУ, 1988. –311 с.
4. Корнеева Л.Н. Профессиональная психология личности // Психологическое обеспечение профессиональной деятельности. –СПб., 1991. –С.61-84.
5. Васильев В.Л. Юридическая психология. –СПб.: Питер, 2000. –613 с.
6. Котов Д.П., Шиханцов Г.Г. Психология следователя. –Воронеж: ВГУ, 1976. –286 с.
7. Белослудцев В.И., Соколов И.И. Проблемы выявления психологического механизма, сущности и предупреждения деформации личности сотрудников ИТУ // Проблемы совершенствования правовых основ деятельности органов, исполняющих наказания. –М.: Академия МВД России, 1995. –С.24-36.
8. Буданов А.В. Работа с сотрудниками ОВД по профилактике профдеформации. –М.: ГУВД, 1992. –98 с.
9. Буданов А.В. Психолого-педагогические пути преодоления профессиональной деформации сотрудников ОВД. –М.: ГУК МВД РФ, 1994. –167 с.
10. Медведев В.С. Профессиональная деформация сотрудников ИТУ: Анализ проблемы // Совершенствование воспитательной деятельности органов исполнения наказания: Сб. науч. тр. –Рязань, 1992. –С.33-40.
11. Лазарева В.А. Психология следователя и вопросы профессиональной деформации. // Реализация уголовной ответственности. –Куйбышев: КГУ, 1987. –С.146-154.
12. Свеницкий А.С. Социальная психология управления. –Л.: ЛГУ, 1986. –304 с.
13. Папкин А.И. Совершенствование организационных отношений в управлении ОВД. –М.: Академия МВД России. –1988. –143 с.

Поступила в редакцию 20.07.2002

## ОЛЕКСАНДРОВ Ю.В. СУЧASNІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНУ ДЕФОРМАЦІЮ ТА ВІЯВЛЯЮЧИХ ЇЇ ФАКТОРАХ

Виконано аналіз сучасних уявлень, які існують в різних гілках вітчизняної психології, про професійну деформацію.

\*\*\*

## ALEKSANDROV JU.V. MODERN REPRESENTATIONS ABOUT PROFESSIONAL DEFORMATION AND FACTORS DETERMINING IT

Article is devoted to the analysis of modern representations about professional deformation which exist in different branches of domestic psychology.

УДК 323.28:316.48

**В.Ф. АНТИПЕНКО, канд. юрид. наук**

*Штаб Антитерористичного центру при СБ України*

## ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ І ТЕРОРИЗМ. СПРЯМОВАНІСТЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ З УРАХУВАННЯМ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЗРОСТАННЯ КОНФЛІКТНОСТІ

З точки зору визначення ролі і можливостей культури з усунення причин та умов виникнення і ескалації тероризму розглянуто питання впливу ескалації західної культури і інституціоналізму як її складової, на міжнародні терористичні процеси. Запропоновано спрямованість підвищення ефективності міжнародного права у сфері боротьби з тероризмом.

В останній час фахівці у галузі боротьби з тероризмом, політики та громадськість у пошуках сфер і напрямків докладання антитерористичних зусиль, свої погляди все наполегливіше повертають до культурних цінностей і традицій, їх можливостей з усунення причин та умов виникнення та ескалації теро-

ризму.

Тому не випадково культурологічні аспекти, пов'язані з причинами зростання конфліктності в сучасних умовах, розглядають також економісти (М.Г. Делягін, С. Стрейнджен, І. Валлерстайн, В.Л. Іноземцев та ін.), соціологи (Дж. Мейер, М. Фінне-

мор, М. Жирар, М.М. Лебедєва, К.І. Поляков, П.А. Циганков та ін.), політологи (О.С. Панарін, О. Венд, Й. Фергюсон, А.І. Уткін та ін.).

Досліджаючи взаємозв'язок і взаємовплив таких, здавалося би, різних одне від одного явищ, як культура і тероризм, слід звернутися до тих основ, які можуть передбачати порівняння вказаних понять і виводити сам процес аналізу з методологічної точки зору.

Передусім, як стверджує Д. Мейер, експансіоністська суть ідеології і культури сама по собі є відмінною рисою західної культури взагалі, адже у цілому своїм корінням вона сягає середньовічного християнського світу. Теорії та ідеології, подібні західним, що дають оцінку всім і всьому, мають значно більший експансіоністський потенціал у порівнянні з тими, що вважаються спеціалізованими та локалізованими, здатними до формування і сприйняття ідей структури [1, с.30].

Слід зазначити, що не всі теоретики у сфері соціології та культури вбачають у процесі розповсюдження західних організаційних структурних моделей, соціальних цінностей та настанов, експансію західної культури як такої.

Більшість теорій про домінуючі бюрократичні апарати й організації стверджують, що, насправді, культура мало впливає на організаційні структури. Фактично офіційні бюрократичні організації містять у собі антитезу культури – вони є технічно доцільними і, звідси, знаходяться поза межами культури.

Представники соціології організації, навпаки, вбачають у цьому домінуючу роль культури. Згідно їх аргументів, переконливо силою володіє західна мікрокультура, що розповсюджується та поглибується. Вона ставить акценти на веберівській раціональноті, як на способі досягнення справедливості, що ототожнюється з рівністю та прогресом – у розумінні накопичення матеріальних цінностей.

Ці правила мікрокультури, складовою яких є актори міжнародних взаємин, у тому числі, держави, організації та індивіди, визначають для них легітимні та бажані цілі досягнення. Норми мікрокультури відпрацьовують також організаційні та поведінські подібності по всьому світові, пояснити які традиційними парадигмами політичної науки не так просто. Оскільки ці правила і норми культури визначені як "інститути", даний підхід отримав називу "інституціоналізм" [2, с.91].

Соціологічний інституціоналізм пропонує теоретичну структуру системного рівня, гіпотези якої передбачають схожість у поведінці, згідно загальної (західної) мікрокультури, в той час, як міжнародні соціологічні теорії реалізму та лібералізму передбачають відмінність у поведінці внаслідок різної поведінки акторів з різними інтересами.

Джон Мейер та його колеги визначили альтернативу існуючій думці про те, що коли бюрократи у

економіці та соціальній організації діють не відповідно до своїх раціоналізованих формальних структур, то сама по собі ефективність таких структур не може слугувати причиною для їх швидкого розповсюдження. Вони вказують, що офіційні бюрократичні структури розповсюджувалися не як результат їх функціональних достоїнств, а тому, що більш широке оточення підтримує та узаконює раціональну бюрократію як соціальне благо. Організації існують, розповсюджуються і мають таку форму не тому, що вони ефективні, а тому, що їх легітимізовано зовнішнім оточенням. Суттю цього зовнішнього оточення є культура.

Джон Мейер та Брайон Рован звертають увагу на те, що багато (як не більшість) аспектів поведінки організації пояснюються не стільки вимогами поставлених завдань або функціональними потребами, скільки зовнішньою культурною легітимністю [3, с.83].

З точки зору міжнародних і глобальних явищ логіка аргументів інституціоналістів про те, що культурне оточення впливає на організації на всіх рівнях, припускає, що місцеве середовище завжди знаходиться в середині великого національного або транснаціонального оточення.

Марта Фіннемор, професор Департаменту політичної науки Університету Дж. Вашингтона (Вашингтон), логіку інституціоналістів схематично показує так. Основними цілями, на які західні суспільства орієнтують свою раціональну дію, є прогрес і справедливість. Раціональні засоби досягнення обох цілей, згідно структури західної культури – це бюрократичні апарати та ринки. Потреби в ефективному накопиченні багатства та прискоренні прогресу легітимізують і бюрократичний апарат, і ринок. І той, і інший розосереджують владу за неупередженими правилами, які можуть бути узаконені рівністю – рівним доступом, рівними можливостями. Західна культурна задача підтримання зростання ВНП і розповсюдження рівності через поширення і поглиблення бюрократії і ринку стала домінуючою у глобальному політичному та суспільному житті. Одним з видатних наслідків західного культурного домінування є організація світу у бюрократичні структури західного типу, передусім сучасної держави [2, с.99-100].

Насаджування західних цінностей іншим народам та державам протікає далеко не безболісно і нерідко викликає збройні конфлікти. Втім, інституціоналісти, як ніяка інша теоретична течія у сфері соціології міжнародного життя, намагаються об'єктивізувати цей процес у схемі культурної асиміляції, в тому числі у таких вирішальних для глобалізації функціональних сферах, як організація та керівництво економікою, соціальне структурування, забезпечення безпеки та ін.

Ототожнюючи глобалізаційні процеси з культур-

ною експансією заходу, інституціоналісти перекручуєть роль і місце культури у виникненні та ескалації насильства і тероризму у міжнародних відносинах, знаходячи при цьому досить відчутну підтримку серед політиків, науковців та громадськості. Зупинимося на деяких концептуальних позиціях цієї теорії.

Інституціоналісти, передусім, намагаються показати, що розповсюдження державності західного типу, не будучи результатом функціональної доцільноти (тобто всупереч здоровому глузду), ускладнює регулювання політичних конфліктів багатьох типів. На їх думку, це вказує на відчутну культурну підтримку державності і нелегітимності інших політичних форм [4, с.117] і означає, що самовизначення потребує наявності держави. Якщо ви не держава, то у світовій політиці ви – ніхто. Це нібіто розуміють національні рухи, що ведуть боротьбу за свободу і рівність. Саме тому, що не існує альтернативи цій організаційній формі “все - або нічого”, конфлікти набирають жорстокішого терористичного характеру, хоча формула динаміки багатьох з них могла б бути набагато м'якою.

Подібні міркування вочевидь дезорієнтують у міжнародному соціальному просторі. По-перше, міжнародне право визнає своїм суб'єктом не тільки державу, але, за певних умов, і національно-візвольні рухи, що витікає із статті 1 Статуту ООН щодо права народів на самовизначення. У міжнародному праві це означає, що “лише нація або народ, які ведуть боротьбу за своє визволення і створили певні структури, об'єднані єдиним центром, здатним виступати від імені народу або нації у міжнародних відносинах, можуть претендувати на статус суб'єкта міжнародного права” [5, с.60-61].

Підтверджуючи це положення, Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам (1960), Декларація про принципи міжнародного права (1970), Віденська декларація та Програма дій (1993), в той же час застерігають від його використання на шкоду територіальній цілісності і політичній єдності держав.

По-друге, переважність державно-центрістської моделі світоустрою зі всіма її недоліками не викликає жодних сумнівів.

По-третє, існує так званий конвенціональний аргумент щодо походження сучасної держави, який виділяє її функціональні достоїнства, підкреслюючи забезпечення безпеки та отримання державних прибутків і обґрунтовуючи переваги держави у порівнянні з іншими формами політичної організації [6]<sup>1</sup>.

Ці та подібні висновки інституціоналісти визначають як дисфункціональні і на основі аргументу

про західну культуру, яка легітимізує бюрократичні структури, пояснюють їх скоріше результатом зовнішньої культурної легітимності, аніж вимогами внутрішнього характеру. Держави, стверджують вони, існують у багатьох місцях не тому, що вони добре справляються із завданнями, що на них покладаються (забезпечення безпеки та економічного зростання, заохочення рівності), а тому, що їх підтримує велика світова культура [7, с.101].

Втім, сучасні світові процеси свідчать про інше. Так звана “велика світова культура” (читати – “західна”, прим. А.В.Ф.), активно критикуюча неспроможність державно-центрістської моделі світоустрою і, в той же час, “розкручуючи” етноцентричні тенденції (за тим, щоб у подальшому компрометувати слабкі неадаптовані держави, а виходить, і саму ідею національної державності), спрацьовує фактично на досягнення глобалістської цілі панування світової еліти на базі однополярного світоустрою.

Не викликає, таким чином, сумнівів той факт, що відбувається функціональна реалізація ніяк не духовно-творчого подвигництва, притаманного достеменній культурі, а вирішення задач, які стосуються цілком прагматичних цивілізаційних потреб і цілей. Очевидним є те, що назвати культурною подібну геополітичну наполегливість ніяк не можна.

Не випадково О.С. Панаїн, викриваючи руйнівний потенціал постмодерністської культури, що її сповідує західний неолібералізм, який також представляє й інституціоналізм як його течію, визначаючи найбільш широкий діапазон проявів західної культури, нарікає її (культуру) недвозначними епітетами “світська”, “прагматична”, “навмисна”. Остаточне становлення такої “культури” повинно статися, на думку вченого, після забуття високої місії служіння добру, соціальній справедливості, тобто служіння бідним, пригнобленим, неадаптованим, місії, яку він називає останньою, що перешкоджає становленню світської прагматичної “культури релігії”.

“Але у саму мить цього визволення від служіння”, пише О.С. Панаїн, культура нової еліти виявляє свою повну необґрунтованість, “навмисність”. Власне кажучи, всі ці “деконструкції” постмодерну, дезавуовання органічних цінностей, прагнення до декомпозиції, колажу, мертвій мозаїчності є нічим іншим, як стратегією визволення від усього “місцевого” на користь “глобального”. Техніцизм, як методика декомпозиції усього органічно цільного, глобалізм, як послідовне дистанційоване від місцевого, аморалізм, як визволення від соціального обов’язку, і служіння – ось результуючі сучасного постмодерністського зрушення” [7, с.23-24].

Інституціоналісти констатують наявність серед держав ізоформізу, коли при кардинально відмінних економічних, фізико-географічних, етнокультурних і

<sup>1</sup> Див. також: Skocpol T. States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia and China. Cambridge, 1979.

інших обставинах та умовах розвитку вони виглядають схожими передусім щодо змісту і спрямованості національних конституцій. Права і обов'язки громадян, таким чином, співвідносяться не з місцевими умовами у різних державах, а з визначенням ідеології та прав, сформульованих в інших національних конституціях, написаних у ті ж часи. Дж. Болі, наприклад, припускає, що, оскільки держава включає до конституції виборче право для жінок або економічні права для громадян, це має мало спільног зі статусом жінки або економічними умовами держави, але має багато спільног з міжнародними культурними нормами, пов'язаними з виборчим правом для жінок та економічними правами у той час, коли була написана конституція [8].

В той же час, за твердженнями інституціоналістів, держави не завжди можуть бути об'єктивно функціональними, не завжди і не всюди ефективно забезпечувати безпеку, економічне зростання та рівність прав.

Беручи до уваги відсталість багатьох постколоніальних країн, цю обставину можна зрозуміти як результат спільног зовнішньої культурної підтримки у рамках світового середовища. Здавалося б, у доводах інституціоналістів виявляється протиріччя: попри в цілому благодійне месіанське проникнення західної культури до іншого світу багато держав, які "отримали" цю культуру, залишаються малорозвинутими.

Втім протиріччя тут немає. Навпаки, у цих твердженнях апологетів західної культури присутня логіка, що їх спростовує, оскільки, у дійсності, йдеться не про проникнення культури, а про цивілізаційну глобалістську експансію.

Аспекти цієї експансії, пов'язані з так званим інформаційним "імперіалізмом" Заходу стосовно України, розкриває академік М.І. Сенченко. Аналізуючи проблему асиметричності глобалізму, яка проявляється насамперед саме в інформаційному "імперіалізмі", він звертає увагу на комплексний характер останнього: заохочення публікацій, які пропагують гедонізм, еру грошей, які є універсальним еквівалентом цінності, фальсифікованого західного способу життя; утворення та фінансування "демократичних" інститутів різного гатунку та видань західних філософів і політиків, що пропагують цінності західного світу; концентрація масмедиа в руках олігархів; використання податкових, митних і інших засобів тиску, спрямованих на знищенння системи книговидання та книгорозповсюдження.

Ці зусилля спрямовані на одурманювання населення, підміну "речизмом" загальнолюдських цінностей і усталених моральних принципів [9, с.8-9].

У жахливому зубожінні населення "третього світу" винен Захід, який практикував у країнах, що розвиваються, політику, яка виходила з моделі динамічного і високорозвиненого індустріального сус-

пільства. Застосування цієї моделі в країнах "третього світу", не враховуючи місцевих умов, привело до занепаду національних культур, соціальних спільнот і життєвих форм, що склалися там історично. І винен у цьому не комунізм, а насправді капіталізм, політика міжнародних фінансових організацій і, в першу чергу, Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Всесвітнього банку (ВБ). Сподівання привести прогрес у ці регіони, діючи за принципами капіталістичного мислення, виявилися божевільними. Руйнування культури і природи у країнах "третього світу" набуло таких жахливих масштабів, що звідти хлинули потоки емігрантів, яких ще не знала історія [9, с.15].

Іншими словами, йдеться про руйнування національних просторів та суверенітетів, демонтаж єдиних національних держав, декультурізацію націй і народів, відхід їх до нового середньовіччя, до архаїки примітивного місництва, ізоляціонізму, трайбалізму і натурального господарства. За всіма цими процесами, як уже зазначалось, невблаганно виникають насильницькі конфлікти і тероризм, які у ряді випадків забезпечують представникам світової еліти вирішення їхніх цілком "дольніх" прагматичних задач.

Яке месіанство, яку трансформацію західних цінностей, що постулюються інституціоналістами, можна пов'язувати, наприклад, із так званою концепцією "шокової терапії", нав'язаної західними колами низці країн Східної Європи та СНД у рамках переходу до ринку? При цьому втілювався радикальний варіант вкрай ліберального підходу до питань економічної політики, відомого зі спеціальної літератури як "вашингтонський консенсус". Він вирізняється крайньою примітивізацією економіки, коли скороочуються соціальні видатки, припиняється фінансування науки, згортаються державні інвестиційні програми, не фінансуються державні закупівлі, не сплачується своєчасно заробітна плата та ін.

На думку С.Ю. Глаз'єва, подібні процеси втілюються зовсім не з метою забезпечення суспільного добробуту та економічного зростання. Задача їх полягає у демонтажі національного суверенітету країн, що опікуються, встановленні жорсткого контролю за діями їх урядів, а також забезпечення відповідності їх політики інтересам іноземних "інвесторів" [10, с.81].

Судячи з таких та подібних оцінок, процес знаходження глобальної економічної влади нерозривно пов'язаний з реалізацією цілі досягнення влади духовної.

Часи "холодної війни" давно минули, але "практика глобалізації" (саме таку назву отримала книга під ред. М. Делягіна – прим. А.В.Ф.) невпинно веде до комерціалізації, а далі до руйнування культури у незахідному світі.

Посилаючись на оцінку комерційної культури, відомим дослідником американської цивілізації М.

Лернером щодо їх адресованості до самої примітивної сторони людської істоти, заохочування інстинктів на шкоду розуму й моралі, О.С. Панарін застерігає від небезпеки розповсюдження такої "культури", що супроводжує прийняття західного раціоналізму, ринку та організації у соціально-економічній сфері.

В оцінці цього явища вчений закликає не довірятися настановам спонтанності, а виходити з тієї презумпції, коли економічна влада, яка забажала стати тоталітарною, зумисне знижує потенціал національного опору їй, гасячи самі можливості формування критичної рефлексії або високого морального пафосу. Сьогодні прийнято вбачати у критиці підпорядкованої ринку комерційної масової культури виявлення фундаменталістських та традиціоналістських коміксів. Перед обличчям цього ліберального монту важливо показати, що навала комерціалізації представляє собою не тільки виклик Великій культурній традиції, але самій Просвіті [7, с.118].

Схоже на те, що розділяти оптимізм інституціоналістів про те, що основу динаміки майбутньої світової політики характеризуватимуть потужні ознаки глобальної культурної однорідності, поки що немає підстав.

Справа у тому, що глобальна влада не може бути досягнута до тих пір, поки існують національні культури з їхніми невідчужуваними, тобто непродажними, такими, що не мають мінової вартості, цінностями, якими є мова, історична територія, національні інтереси, громадський та військовий обов'язок та ін. Ця істотна перешкода на шляху глобалістів до однополярного світу може бути подолана шляхом вимивання з національних культур вказаних державоутворюючих цінностей, які протистоять експансії мінових зasad. Але цей процес, який, на наш погляд, виходячи з ескалації тероризму, вже протікає, містить у собі конфліктогенний заряд планетарного масштабу, оскільки стосується національних суверенітетів, а також суперечить основам демократії, яка саме і виходить від Західу.

"Парадокс демократичної Америки, що веде свій глобальний наступ, - відмічає О.С. Панарін, - полягає у тому, що непослідовно відкидається ключове для демократії поняття політичного суверенітету народу. Справа у тому, що там, де має місце такий суверенітет, національні інтереси за визначенням не можуть бути предметом купівлі-продажу. Для того, щоб це відбулося, владні еліти повинні приватизувати цей суверенітет, отримавши повну свободу та безконтрольність своїх дій у міжнародній політиці. Національний інтерес повинен стати товаром, а владна еліта - його товарвласником, не пов'язаним ніякими імперативними мандатами з боку нації" [7, с.122].

Інакше кажучи, глобалісти опинилися у власній пастці, будучи вимушеними на шляху розмивання національних культур та ведучи гру "на зниження" у

економічній сфері відкрито демонструвати антидемократизм і тоталітаризм, продукуючи тим самим конфлікт, закамуфлювати який, скажімо, під міжетнічні або міжрегіональні суперечки, вже стає не можливим.

Підтвердженням цьому є стаття канадського вченого М. Чосудовського "Війна США у Македонії", яка свідчить, що світова спільнота і народи колишньої Югославії не мають ілюзій щодо того, хто є їх дійсним противником, як не мають ілюзій палестинці і багато інших радикально налаштованих соціальних груп та народів Азії, Африки та Латинської Америки. Тим більше, що зона протесту у процесі глобалізації поширюється: маргінальний "третій світ" досить інтенсивно поповнюється за рахунок виштовханих туди із благополучної "зони" колишніх країн "другого світу" після їх економічної та політичної дискредитації.

Отже, традиція несприйняття західних цінностей серед незахідних країн, через їх сприяння ескалації насильницьких конфліктів, очевидна.

До сих пір йшлося про організаційні моделі, що популяризуються західними лібералами і трактуються інституціоналістами у культурологічному аспекті, які містять раціоналізм, орієнтацію на індивідуальність та ін. і уявляються як основа західної культури, впроваджуючись по всьому світу в основному у рамках економічної експансії.

Дійсно, "матеріалізм" Заходу, у біблейських термінах – примат "дольового" світу над "горнім", "товарних" потреб над цінностями людської творчості – така ж достеменність, як і його раціоналізм. Це дозволило створити високоефективну сучасну цивілізацію, суспільство масового споживання, облаштувати середньостатистичну людину "тут і зараз", хоча реально для різних соціальних груп – по-різному. Ці результати добре відомі і досить повчальні.

Втім, наприкінці ХХ століття вказані цінності, відбиваючи стан епохи модерну, стали зазнавати настільки серйозних змін, що, виникаючу внаслідок цих змін конфліктність можна кваліфікувати як катастрофічну.

Інспірюючий вплив на цю трансформацію, безумовно, спричинили події кінця "холодної війни", пов'язані з розпадом СРСР і усієї соціалістичної системи, а також переходом глобальних процесів зі спрямованістю на однополярний світоутрій у відкриту активну фазу, що оголосила у діях світової еліти тоталітаристські тенденції, які раніше успішно приховувались під завісою демократичних принципів та західних ліберальних цінностей.

Але найважливіше те, що динаміка трансформування західних культурологічних основ соціально-економічної організації, викликана до життя ідеологами та адептами неоглобалізму, все складніше піддається їх же контролю і невпинно веде до розколу у

міжнародному суспільстві з урахуванням усього розмаїття міжцивілізаційних аспектів. Продукуючи конфліктність, ці процеси, таким чином, різко поширяють можливості використання тероризму, утворюють умови для його ескалації у самих несподіваних формах.

Використовуючи так звану масову культуру, вільну за свою основою від норм звичайної людської моралі, глобалісти в очах світової еліти значно активізувались в устремлінні зруйнувати національні самобутні культури, а з ними – й загальнолюдське культурне поле.

Як вже було сказано, це руйнування, маскуючись зовнішньою об'єктивністю, приховує головну мету глобалістів – позбавивши духовних зasad більшість, примусити її служити меншості, тобто собі.

Лише незначній кількості країн незахідного сектора вдається уникнути руйнації національних суверенітетів, вберегтися від впливу маскультур та інших західних стандартів, уявивши при цьому на озброєння технологічний позитив Заходу.

Хоч невідповідність (упередження) фінансових угод кількості реальних товарних операцій була вивчена ще на початку ХХ століття, глобалізація надала міжнародному фінансовому ринку попри усю його віртуальність роль вершителя долі національних держав, незалежно від їх економічного та культурного рівня розвитку.

“Що із себе представляє сучасна світова фінансова система? – запитує академік Д.Б.Львов, і відповідає – це своєрідна перевернута піраміда. Вузька її основа – фінанси, що обслуговують реальний сектор, або потік товарних благ. На її долю зараз припадає не більше, ніж 10-12 % від загального обігу світових фінансових ресурсів. Решта грошового капіталу знаходиться у вільному плаванні, не має реального матеріального наповнення. Це ринок, у якому гроші роблять гроші, тобто ринок гравців у рулетку” [11, с.14].

З 1989 по 1995 роки номінальна вартість контрактів подвоювалася кожні два роки і досягла поза уявних обсягів – 41 триліону доларів у всьому світі, що свідчить про різку зміну у природі фінансових операцій, лише від 2 до 3 % яких у даний час направлюється на страхуванню ризиків торгівлі та промисловості. Усі інші – це, по суті, парі, що укладаються між учасниками ринку [12].

Таким чином, катастрофічно втрачається органічний зв'язок між реальною економікою та її фінансами. Втім, хоч цей механізм “працює” на користь обраних країн, його згубна сутність несе у собі небезпеку для всіх.

Але, дотримуючись логіки інституціоналістів та інших неоліберальних течій (наприклад, представників англійської школи), подібна організація фінансового забезпечення економіки, що знайшла розповсюдження у всьому світі (точніше, охопила світ), є

нічим іншим, як складовою західної культури, що стала, істотно, частиною “світової культури із залученням глобальних політичних аспектів” [2, с.103].

На наш погляд, спекулятивно-авантюрна суть фінансових операцій, що запроваджуються світовою елітою, спроможна зруйнувати водночас навіть країни із стійкою, стабільною економікою, ніяк не може ототожнюватися з ліберальними цінностями Заходу у дусі модерну і ще раз вказує на деконструкцію основ західної культури. У подібних знакових образах та символах вона все активніше відхиляється країнами та народами, підштовхуючи їх до фундаменталізму, екстремізму та насильства (що й складає образ сучасного “класичного” тероризму).

Не менш небезпечним є й те, що фінансово-спекулятивні прийоми і способи, які сповідуються глобалістами, містять у собі заряд самознищення. Констатуючи це, спеціалісти з початку 90-х років попереджають про загрозу фінансового та соціального краху.

У якості істотної об'єктивної обставини, що результатує саморуйнацією світових структур, на створення яких націлена культурно-економічна експансія Заходу, відмічаються потенційні межі подальшого нарощування сукупного світового попиту, викликаного незворотністю відставання країн, які на мають широкого доступу до високих, насамперед інформаційних технологій. Тобто, йдеться про “кризу перевиробництва” внаслідок падіння споживчого попиту.

Культурологічною основою таких ситуацій є усунення або істотне обмеження фактора взаємного розвитку та зближення культур в усьому їх розмаїтті та самобутності. Адже глобальна інтеграція об'єктивно веде до стирання відмінностей між культурами та їх уніфікації у прозахідному спрямуванні.

Зазначається, що об'єктивним цей процес слід оцінювати остильки, оскільки він супроводжує глобалізацію не у розумінні її як нормального інтеграційного міжцивілізаційного процесу, а у тому понятті, що вона спрямована на створення залежного, керованого із единого центру, світу.

Звідси виходить, що нівелювання національних культур помилково було б пов’язувати із процесом міжцивілізаційного зближення. Цей процес цілком відповідає інтересам розвитку національних культур. Ось до якого висновку дійшов І.Я. Леваш: “Реально ж протиріччя між усією більшою цивілізацією, її незворотними інтеграційними процесами, з одного боку, та неусувною потребою кожного народу у збереженні та відновленні своєї культурної ідентичності – з іншого, має фундаментальний поглиблений характер, як неспівпадіння механіки і органіки. Якщо така потреба реалізується ефективно, протистояти нівелюючому “котку” цивілізації цілком можливо, і формулою прогресу стає єдина цивілізація в умовах культурного плюралізму” [13, с.137].

З точки зору оцінок перспектив світової економіки, цей антиглобалістський (стосовно розвитку глобалізму, що йому намагається приdatи світова еліта) висновок можна обґрунтувати тим, що в умовах глобалізації (яка розуміється як процес, що веде до взаємозалежного об'єктивно-інтегрованого комунікативного світу) стійкий і тривалий розвиток може бути тільки загальним. Це також можливо за умов збереження народами своєї культурної ідентичності.

Краса та гармонія світу – у його різноманітті. Однотипність та стандартизація життя на базі раціоналізму придушують духовність, ведуть до згасання допитливості у пошуках рішень наболілих загальнолюдських проблем та їх гармонізації.

Вбачається, що ефективно цій меті може слугувати міжнародне право у сфері боротьби з тероризмом за умов, якщо воно зробить істотний крок від здіснення конвенціонального супроводження частини терористичного процесу, тобто терористичних акцій як таких, до чіткого визначення поняття міжнародного злочину – “тероризм” і кваліфікації його складу за класичною чотирьохелементною схемою. Подібна кваліфікація повинна врахувати юридичні оцінки усіх без винятку учасників (суб’єктів) терористичного процесу й передбачати адекватну відповідальність не тільки за скоення терористичних актів (це безсумнівно), але й за створення причин та передумов для виникнення терористичних способів боротьби. У значній мірі цьому б сприяла диференціація терористичних злочинів та їх кодифікація.

З іншого боку, саме міжнародне право покликане сприяти створенню тих форм консенсусу, які, об’єднуючи потенціал усього різноманіття культур, були б спроможні сформувати загальноприйняті юридичні схеми боротьби з тероризмом.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Meyer J.W., Boli J., Thomas G. 1987: Ontology and rationalization in the Western cultural account //

## АНТИПЕНКО В.Ф. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И ТЕРРОРИЗМ. НАПРАВЛЕННОСТЬ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ С УЧЕТОМ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ВОЗРАСТАНИЯ КОНФЛИКТНОСТИ

С точки зоря определения роли и возможностей культуры в устранении причин и условий возникновения и эскалации терроризма рассмотрен вопрос влияния экспансии западной культуры и институционализма как её составляющей на международные террористические процессы. Предложена направленность повышения эффективности международного права в сфере борьбы с терроризмом.

\*\*\*

## ANTIPENKO V.F. INSTITUCIONALISM AND TERRORISM. A DIRECTIVITY OF INTERNATIONAL LEGAL MEASURES WITH THE REGISTRATION OF CULTURED ASPECTS OF ASCENDING CONFLICT

From the point of view of definition of a role and opportunities of culture in elimination of the reasons and conditions of occurrence and escalation of terrorism the question of influence of expansion of western culture and institutionalism as it's a component on the international terrorist processes is considered. The orientation of increase of efficiency of international law in sphere of struggle with terrorism is offered.

Thomas et al. 1987 (см. Reprinted in: Institutional environment and organizations: Structural complexity and individualism. Thousand Oaks, 1994). -312 p.

2. Финнемор М. Нормы культуры и мировая политика с позиций социологического институциализма // Международные отношения, социологические подходы /Рук. авт. колл. проф. П.А. Цыганков. –М.: Гардарика, 1998. –352 с.

3. Meyer J.W., Rowan B. Institutional organization: Formal structure as myth and ceremony // American Journal of Sociology, 1977. –272 с.

4. Jackson R.H. Quasi-states: sovereignty, international relations, and the Third World. –Cambridge (England); Cambridge Press, 1990. –X. -225 p.

5. Международное право: Учебник. /Отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов. –М.: Международные отношения, 1998. –624 с.

6. Tilly Ch. (ed). The Formation of National States in Western Europe. Princeton, N.J., 1975.

7. Панарин А.С. Искушение глобализмом // Россия и мир: итоги XX века: Альманах. –2000. –№ 1. –М.: Русский национальный фонд, 2000. –379 с.

8. Boli J. Human rights or state expansion? Goss-national definitions of constitutional rights, 1870-1970 /Thomas et al., 1987.

9. Сенченко М.І. Дарунки заходу: глобалізм, мондіалізм, ліберталізм /Контрасти. Мондіалізм і тероризм. –К.: Серж, 2001. –104 с.

10. Глазьев С.Ю. Геноцид. –М.: ТЕРРА, 1998. –320 с.

11. Мартин Г.П., Шуманн Х. Западная глобализация: атака на процветание и демократию. –М.: Издательский дом «Альпина», 2001. –335 с.

12. Derivate aus des Sicht der Bankenaufsicht, 29.01.1996.

13. Леваш И.Я. Культурология. Курс лекций. –Мн.: НТ ООО “Тетра Системс”, 1998. –544 с.

Надійшла до редколегії 04.05.2002